

Інститут проблем виховання НАПН України

ВАЛЕНТЬЄВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

УДК 373.2.015.31:111.852:7–029: 82–7

**ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО
У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор
Кравченко Тамара Володимирівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
виховання в сім'ї.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Рогальська-Яблонська Інна Петрівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
завідувач кафедри теорії та методик
дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук,
Федорова Марія Анатоліївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
дошкільної освіти і педагогічних
інновацій.

Захист відбудеться „17” червня 2015 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлинського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України за адресою (04060, м. Київ, вул. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано „_____” травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливість виховання емоційно-почуттєвої сфери особистості зумовлена тим, що завдяки цим переживанням вона навчається не тільки пізнавати різноманітні явища і процеси навколишньої дійсності, а й виявляти адекватне ставлення до них. Одним із важливих складників емоційної сфери є розвинене почуття комічного, яке забезпечує здатність бачити в явищах їхні неусталені аспекти.

Почуття комічного свідчить про зародження внутрішньої самостійності особистості, оцінного ставлення, позиції оптимістичного сприйняття життя, довкілля, явищ, процесів, відносин.

На важливості розвитку почуттєвої сфери старших дошкільників наголошено в Законі України „Про дошкільну освіту”, Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010–2016 рр., Базовому компоненті дошкільної освіти, програмах „Впевнений старт”, „Дитина”, „Дитина в дошкільні роки”, „Українське дошкілля”.

До визначення сутності почуття комічного, вирізнення його основних характеристик звертаються Ю. Борев, Б. Дземидок, А. Вуліс, Л. Карасьов, Т. Кириленко, О. Козинцев, О. Кононко, О. Лук, Т. Любимова, Б. Мінчін, Н. Панченко, О. Попова, Г. Широкова та інші.

Співвіднесенню комічного з іншими естетичними категоріями присвятили свої дослідження А. Вуліс, Є. Громов, Б. Дземидок, Ю. Кирюхін, Д. Кучерюк, Л. Левчук, О. Лук, Б. Мінчин, Д. Ніколенко, В. Панченко.

Вагомий внесок у розробку різних теорій комічного зробили зарубіжні дослідники (А. Бен, А. Бергсон, Т. Гоббс, К. Гросс, Ж. Поль, І. Кант, Л. Керрол, Т. Ліппс, Е. Лір, С. Милітон Нахам, Е. Обуе, А. Стерн, Г. Спенсер, З. Фройд, Г. Хоффдинг, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер).

Почуття комічного не є генетично заданим і незмінним; воно підлягає вихованню і коригуванню, поліпшуючи і збагачуючи відносини людини з оточуючими, зі світом загалом. Інакше у неї виникають труднощі як у вираженні власних почуттів та емоцій, так і в розумінні емоційних станів інших людей, що може спричинювати порушення міжособистісних взаємин, погіршення психічного здоров'я особистості.

Особливої актуальності виховання почуття комічного набуває у старшому дошкільному віці, позначеному інтенсивним розвитком і розширенням емоційної сфери, збагаченням і впорядкуванням чуттєвого досвіду; тісним взаємозв'язком між емоційними та пізнавальними процесами, започаткуванням формування вмій розуміння невідповідностей між ситуацією і діями, формою і змістом, причиною і наслідками. Наявність у старшого дошкільника почуття комічного знижує синкретизм сприйняття, розвиває логічне мислення, покращує пам'ять та увагу, збагачує уявлення про механізми побудови комічних конструкцій, норми і правила поведінки, сприяє появі в дитячому лексиконі антонімів і синонімів, створює необхідні умови для розвитку самостійності мислення і творчої уяви (Л. Артемова, А. Богуш, О. Бондаренко, Н. Гавриш, Т. Дуткевич, О. Запорожець, С. Кулачківська, Г. Люблінська, В. Мухіна, Т. Піроженко, Т. Поніманська,

Ю. Приходько, Н. Славіна, Н. Старовойтенко, Г. Урунтаєва, Т. Фасолько, Л. Фесюкова, Г. Широкова та інші).

Актуальність проблеми зумовлена також рядом *суперечностей* між:

– об'єктивною потребою суспільства в активній і самодостатній особистості, яка володіє почуттям комічного, та браком науково обґрунтованих педагогічних стратегій його виховання;

– важливістю виховання почуття комічного у старших дошкільників і нерозробленістю цього питання в педагогічній теорії і практиці;

– необхідністю розвитку емоційної сфери старших дошкільників для оволодіння ними почуттям комічного і недостатньою підготовкою вихователів дошкільних навчальних закладів до реалізації цього завдання, відсутністю відповідного змістового та методичного забезпечення для проведення виховної роботи у ДНЗ.

Недостатня розробленість означеної проблеми, її теоретична і практична значущість, виявлені суперечності зумовили вибір теми дослідження – **„Виховання почуття комічного у старших дошкільників”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складником науково-дослідної теми кафедри дошкільної і початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету (державний реєстраційний номер 1–2012) „Теорія і практика дошкільної освіти в Україні у другій половині ХІХ на початку ХХІ століття”. Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 9 від 25.09. 2008 р.) та узгоджена рішенням Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 25.11. 2008 р.).

Мета дослідження – на основі розкриття сутності комічного, уточнення змістових характеристик почуття комічного та особливостей його вияву теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми виховання почуття комічного у старших дошкільників у науковій літературі.

2. Розкрити сутність почуття комічного та уточнити зміст вихованості почуття комічного у старших дошкільників.

3. Схарактеризувати структурні компоненти, критерії, показники та виявити рівні вихованості почуття комічного у старших дошкільників.

4. Визначити та апробувати педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Об'єкт дослідження – виховання старших дошкільників.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Для досягнення мети і вирішення завдань дослідження використано сукупність взаємопов'язаних **методів дослідження**:

– *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури для уточнення сутності поняття „почуття комічного” та змісту вихованості почуття

комічного у старших дошкільників; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до організації виховної роботи зі старшими дошкільниками, обґрунтування педагогічних умов виховання у них почуття комічного;

– *емпіричні* – діагностування (анкетування, бесіди, пряме та опосередковане спостереження), педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення рівнів вихованості почуття комічного у старших дошкільників, доведення доцільності розроблених педагогічних умов виховання почуття комічного у старших дошкільників;

– *статистичні* – методи математичної статистики для підтвердження достовірності результатів здійсненої експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше визначено педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників (підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до проведення відповідної виховної роботи з дітьми та співробітництва в цьому процесі з їхніми батьками; розроблення та запровадження в практику виховної роботи ДНЗ змістового та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на підвищення рівнів вихованості у старших дошкільників почуття комічного за всіма його структурними компонентами; підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ для досягнення узгодженості впливів сім'ї і дошкільної установи у вихованні почуття комічного у старших дошкільників); охарактеризовано компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий), критерії й показники (основи знань про сутність комічного: знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами та явищами навколишньої дійсності, способи вербальної і візуальної реакції на комічне; уявлення про багатозначність слів і виразів, їх пряме й переносне значення, уявлення про найпростіші мовленнєві прийоми створення комічного (буквалізація метафори, алогізм, неочікувані асоціації); комічні емоційні ставлення: емоційне відображення смішного, реакція на нього з позиції оптимістичного світобачення; прагнення відчувати, викликати в інших почуття комічного і самостійно створювати комічне; поведінково-комічні вміння: вміння встановлювати невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах, здатність генерувати власне комічне, користуючись виразними засобами) та рівні (високий, оптимальний, середній, низький) вихованості почуття комічного у старших дошкільників;

уточнено сутність вихованості почуття комічного у старших дошкільників як інтегративного розумово-емоційного утворення, що ґрунтується на уявленнях про мовленнєві прийоми створення неусталених, неординарних суджень, що викликають в інших позитивні переживання (сміх, захопленість, піднесеність), а також на творчих уміннях генерувати власне комічне за допомогою вербальних і невербальних засобів;

подальшого розвитку набули зміст, організаційні форми і методи виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні методики педагогічного діагностування вихованості почуття

комічного у старших дошкільників; змісту, форм і методів організації та реалізації відповідної виховної роботи в дошкільних навчальних закладах (програма для проведення виховної роботи зі старшими дошкільниками „Сміхограй”, програма підготовки вихователів ДНЗ „Виховання почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку” та програма „Підвищення педагогічної культури батьків як засобу виховання почуття комічного дитини старшого дошкільного віку”).

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсів „Дошкільна педагогіка”, „Теорія і методика виховання” у вищих педагогічних навчальних закладах, у розробленні програм з організаційно-методичного забезпечення виховної діяльності у дошкільних навчальних закладах, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Наукові положення дисертації *впроваджено* у навчально-виховний процес Городнянського дошкільного навчального закладу № 4 (довідка № 01-16/45 від 12.11.2013 р.), Городнянського дошкільного навчального закладу № 1 (довідка № 12 від 12.11.2013 р.), Чернігівського дошкільного навчального закладу № 32 „Веселка” (довідка № 55 від 15.11.2013 р.), Количівського дошкільного навчального закладу „Промінець” (довідка № 1542 від 25.11.2013 р.), Славутицького дошкільного навчального закладу № 6 „Крунк” (довідка № 64 від 27.11.2013 р.), Чернігівського дошкільного навчального закладу № 59 „Білочка” (довідка № 34 від 12.12.2013 р.), дошкільного навчального закладу ясла – садок комбінованого типу № 12 м. Умані Черкаської області (довідка № 42 від 15.12.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – „Професійна підготовка вчителів початкової школи: здобутки, проблеми, перспективи” (Луцьк, 2009), „Педагогічна спадщина К. Д. Ушинського у контексті сучасних проблем початкової освіти” (Чернігів, 2010), „Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи” (Житомир, 2012); *всеукраїнських* – „Проблеми дошкільного виховання у педагогічній спадщині Софії Русової” (Чернігів, 2009), „Ідеї К. Д. Ушинського в розвитку вітчизняної освіти” (Чернігів, 2013), „Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості” (Київ, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 10 одноосібних публікаціях, з них 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 методичний посібник, 1 стаття у зарубіжному виданні, 2 статті в збірниках матеріалів конференцій (одна у зарубіжному виданні).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (287 найменувань, з них 15 іноземною мовою) та 46 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку, із них основного тексту 194 сторінки. Дисертація містить 7 таблиць і 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – „Виховання почуття комічного у старших дошкільників як наукова проблема” – проаналізовано стан дослідженості проблеми у наукових джерелах, розкрито сутність почуття комічного, схарактеризовано вікові особливості та доведено сенситивність старших дошкільників для виховання почуття комічного.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що все розмаїття людських переживань поділяється на дві основні групи: емоції, які більшою мірою стосуються біологічних процесів, та почуття, пов'язані із соціальним середовищем. При цьому емоції можуть виявлятися за відсутності почуттів, тоді як виникнення почуттів потребує розвиненої емоційної сфери. Почуття становлять одну з форм людської свідомості, відображення реальної дійсності, що забезпечує прояв індивідом суб'єктного ставлення до задоволення чи незадоволення його потреб, відповідності чи невідповідності чогось його уявленням (Т. Кириленко, В. Кудін, Р. Плачик, С. Рубінштейн, С. Шехтера, Г. Широкова).

Комічне найчастіше розглядається як естетична категорія, що відображає соціально значущі суперечності дійсності крізь призму емоційно-критичного до них ставлення з позиції естетичного ідеалу. Комізм виявляється як результат контрасту, протистояння потворного – прекрасному, нікчемного – піднесеному, безглузлого – такому, що наділене здоровим глуздом. Комічне відображає невідповідність між змістом явища та його формою, важливістю дії та недосконалістю її результату, метою і непридатним засобом її досягнення; це контрастне відхилення від норми, що зумовлює виникнення комічного ефекту (Ю. Борев, Б. Дземидок, Б. Кроче, О. Лук, А. Макарян, В. Пропп, А. Розов, Ю. Тамберг).

З'ясовано, що почуття комічного сприяє розумінню людських слабкостей і поблажливому до них ставленню, допомагає прощати недосконалість людської природи, водночас забезпечуючи упевненість у собі, оптимістичний погляд на життя, адекватну самооцінку. Поєднання комічного із симпатією зумовлює його перетворення на почуття гумору, тоді як домінування в ньому негативних емоцій приводить до наповнення його сатиричним змістом (Л. Карасьов, О. Кононко, А. Любимова, Н. Панченко, О. Попова).

Сутність почуття комічного визначається через порівняння комічного і трагічного (трагічне більше тяжіє до песимістичного полюсу почуттів, а комічне, навпаки, – до оптимістичного), комічного і прекрасного, піднесеного (почуття комічного виникає внаслідок сприйняття внутрішньої порожнечі людини, яка прикривається зовнішньою показною величністю, претензійністю), комічного і

смішного, комічного і гумору (А. Вуліс, Є. Громов, Б. Дземидок, Ю. Кирюхін, Д. Кучерюк, Л. Левчук, О. Лук, Б. Мінчин, Д. Ніколенко, В. Панченко, Ж. Поль).

Досліджено, що почуття комічного є естетично й морально детермінованим; сприйняттю з позиції комічного не підлягає те, що пов'язане з жорстокістю, страхіттями. Комічне не сумісне з осміянням, знуцанням над людським стражданням (Л. Сморг). Не все смішне є комічним: комічне – це продукт розвиненої людської культури, пов'язаний зі свободою людини, здатністю піднятися над собою, поглянути на себе збоку (Л. Левчук, О. Онищенко).

Тракування комічного можливе й у соціальному аспекті, в контексті якого комічне розглядається як засіб зняття напруги у міжособистісних відносинах, запобігання виникненню конфліктних ситуацій, адже переживання смішного має колективний характер (М. Бахтін, А. Бергсон, Ю. Борєв, А. Вуліс, Б. Мінчин, Л. Сморг).

Установлено, що почуття комічного – це властивість особистості бачити і розуміти невідповідності між діалектичними категоріями (змістом і формою, причиною і наслідком, обставинами і ситуацією), емоційно-позитивно реагувати на них за допомогою вербальних і невербальних проявів. Його виховання сприяє формуванню в дитини позитивного, оптимістичного світобачення, активної життєвої позиції, розвиває кмітливість, гнучкість та критичність мислення, спостережливість, збагачує уяву.

Важливе значення для виховання почуття комічного має оволодіння його мовленнєвими засобами і прийомами (авторські неологізми, анекдоти, буквализація метафори, каламбури, парадокси, переверзія, порівняння за несуттєвою або випадковою ознакою тощо). До найдієвіших засобів і прийомів творення комічного належать гіпербола, гротеск, інакшомовлення, контраст, суперечність, відхилення від визнаної норми. Для створення сатиричного ефекту використовують прийоми окарікатурювання, деформації та гротеску.

На підставі осмислення досліджень з питань вікових особливостей старших дошкільників з'ясовано, що в їхньому житті важливу роль відіграють емоції. Завдяки їм діти оволодівають мовою почуттів як способом вияву відтінків переживань за допомогою поглядів, жестів, усмішки, міміки, рухів, інтонацій голосу. Це сприяє кращому розумінню переживання іншої людини, дає змогу „відкривати” її для себе, навчатися переживати з приводу можливих наслідків своєї діяльності й поведінки, передбачати реакцію інших людей на них (А. Богущ, Т. Фасолько).

Сенситивність старшого дошкільника до виховання почуття комічного зумовлена, по-перше, доволі широким спектром прийомів уяви: наділення фантастичних персонажів реальними діями; антропоморфізація (одухотворення предметів); аглютинація (сполучення в новому образі, здавалося б, непоєднаних елементів); гіперболізація; доповнення; парадоксальність комбінування. По-друге, характерними для цього віку життєрадісністю, бадьорістю, оптимізмом, інтенсивним розвитком і розширенням емоційної сфери, збагаченням та впорядкуванням чуттєвого досвіду, оволодінням загальноприйнятими нормами і правилами взаємодії з іншими, тісним взаємозв'язком емоційних та пізнавальних процесів, формуванням умінь розуміти невідповідності між ситуацією і діями,

формою і змістом, причиною та наслідками (Т. Дуткевич, С. Кулачківська, Г. Люблинська, З. Новлянська, Л. Обухова, М. Поддяков, Н. Славіна, Г. Урунтаєва).

У другому розділі – „Дослідження вихованості почуття комічного у старших дошкільників” – охарактеризовано структурні компоненти, критерії і показники вихованості почуття комічного у старших дошкільників, представлено методикау і результати констатувального етапу експерименту.

Аналіз наукових праць дав змогу сформулювати авторське визначення *вихованості почуття комічного у старших дошкільників* як інтегративного розумово-емоційного утворення, що ґрунтується на уявленнях про мовленнєві прийоми створення неусталених, неординарних суджень, що викликають в інших позитивні переживання (сміх, захопленість, піднесеність), а також на творчих уміннях генерувати власне комічне за допомогою вербальних і невербальних засобів.

Схарактеризовано *структурні компоненти* вихованості почуття комічного у старших дошкільників: когнітивний (володіння основами знань (образів) про зовнішній предметний і людський світ, прийняті в ньому норми і цінності, доцільне й суперечливе), емоційно-ціннісний (почуттєвий взаємозв'язок дошкільника з дійсністю, її оцінювання) і поведінковий (реалізація наявних знань, ставлень, емоційних переживань, ціннісних орієнтацій у відповідних поведінкових реакціях).

Критерії вихованості почуття комічного у старших дошкільників за своїм внутрішнім змістом були ідентичними змісту означених структурних компонентів й охоплювали: основи знань про сутність комічного; комічні емоційні ставлення; поведінково-комічні вміння.

Показники критерію „основи знань про сутність комічного”: знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами та явищами навколишньої дійсності, способи вербальної і візуальної реакції на комічне; уявлення про багатозначність слів і виразів, їх пряме й переносне значення, уявлення про найпростіші мовленнєві прийоми створення комічного (буквалізація метафори, алогізм, неочікувані асоціації), які мали для дітей відповідні жартівливі назви („відкопування глибоко заритого смислу”, „все навпаки”, „смішне порівняння”)

Показники критерію „комічні емоційні ставлення”: емоційне відображення смішного, реакція на нього з позиції оптимістичного світобачення; прагнення відчувати, викликати в інших почуття комічного і самостійно створювати комічне.

Показники критерію „поведінково-комічні вміння”: вміння встановлювати невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах, здатність генерувати власне комічне, користуючись виразними засобами (жести, міміка, інтонація).

Констатувальний етап експерименту проводився на базі дошкільних навчальних закладів № 32, 59, 46 м. Чернігова, № 1, 4 смт. Городні Чернігівського району, № 6 м. Славутича Київської області. У ньому взяли участь 228 старших дошкільників, їхні батьки (220 осіб), 70 вихователів.

Психолого-педагогічна діагностика здійснювалася за допомогою сукупності взаємопов'язаних *методів і методик*: опитування; бесіди; читання та обговорення гумористичних віршів й оповідань, усмішок; виконання завдань на впізнавання та розрізнення емоцій, виявлення невідповідностей, зображення комічного, розуміння багатозначності слів і виразів, вживання їх у прямому та переносному значенні; складання оповідань за малюнками; обговорення комічних ситуацій; методика Т. Репіної „Таємниця” (виявлення соціометричного статусу дитини в групі, характеру відносин між дітьми та міри їхнього благополуччя); методика „Незакінчені речення”; педагогічні спостереження (сприйняття комічного та адекватне реагування на нього) тощо.

Аналіз та узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дали змогу виявити чотири рівні вихованості почуття комічного у старших дошкільників: високий, оптимальний, середній і низький.

Високий рівень. Старший дошкільник має ґрунтовні (зважаючи на вікові особливості) знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами і явищами навколишньої дійсності, способи вербальної та візуальної реакції на комічне, чітке уявлення про багатозначність слів і виразів та їх пряме й переносне значення; має уявлення про елементарні прийоми створення комічного ефекту; виявляє адекватну почуттєву реакцію на комічне з позиції оптимістичного світобачення та стійке емоційно-позитивне ставлення до нього; прагне у доречних ситуаціях відчувати, викликати у себе та інших почуття комічного і самостійно створювати комічне, використовувати комічне у життєвих ситуаціях; вміє бачити невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах, здатний відтворювати комічне, генерувати власне комічне.

Оптимальний рівень. Старший дошкільник має хороші знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами та явищами навколишньої дійсності, способи вербальної і візуальної реакції на комічне, чітке уявлення про багатозначність слів і виразів, їх пряме й переносне значення; має недостатньо чітке уявлення про елементарні прийоми створення комічного ефекту, здебільшого реагує на комічне з позиції оптимістичного світобачення, але не завжди виявляє емоційно-позитивне ставлення до нього та прагнення відчувати і викликати у себе та інших почуття комічного, використовувати комічне у життєвих ситуаціях і самостійно його створювати; не завжди бачить невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах; здатний відтворювати комічне та генерувати власне комічне за часткової підтримки з боку дорослого.

Середній рівень. Старший дошкільник має несистематизовані знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами і явищами навколишньої дійсності, способи вербальної та візуальної реакції на комічне, фрагментарні уявлення про багатозначність слів і виразів, їх пряме й переносне значення, фрагментарні уявлення про елементарні прийоми створення комічного ефекту, зрідка реагує на комічне з позиції оптимістичного світобачення та майже не виявляє емоційно-позитивного ставлення до нього; у дошкільника майже відсутнє прагнення відчувати та викликати у себе та інших почуття комічного, використовувати готові зразки комічного у життєвих ситуаціях та самостійно створювати комічне;

недостатні вміння бачити невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах; здатний відтворювати комічне та генерувати власне комічне лише за постійної та вагомої підтримки з боку дорослого.

Низький рівень. Старший дошкільник не володіє основами знань про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами і явищами навколишньої дійсності, способи вербальної та візуальної реакції на комічне, не має уявлень про багатозначність слів і виразів, їх пряме й переносне значення, про елементарні прийоми створення комічного ефекту, не реагує на комічне з позиції оптимістичного світобачення, байдуже, а то й негативно ставиться до смішного, що набуває прояву у відповідних реакціях на нього; не прагне відчувати та викликати у себе та інших почуття комічного або віддає перевагу використанню лише неприйнятних форм і недоречних ситуацій; не бачить невідповідності, суперечності в реальних та уявних об'єктах і явищах; не вміє відтворювати комічне навіть за підтримки з боку дорослого.

Визначено експериментальну (103 старших дошкільники) та контрольну (98 старших дошкільників) групи педагогічного експерименту. В ЕГ високий рівень вихованості почуття комічного виявлено у 8,7 % старших дошкільників; оптимальний – 13,5 %; середній – 42,7 %; низький рівень – у 35,1 % старших дошкільників. У КГ високий рівень мало 9,1 %; оптимальний – 13,3 %; середній – 40,8 %; низький рівень – 36,8 % старших дошкільників.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що більшість вихователів ДНЗ не приділяють належної уваги вихованню почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку, почасти вважаючи це зайвим. Водночас виявлена група вихователів, які позитивно ставляться до такої діяльності, але потребують педагогічної допомоги для її ефективної реалізації.

Унаслідок проведеного емпіричного дослідження встановлено, що значній кількості батьків властиве недостатнє розуміння або негативне ставлення до комічного, ігнорування виховання почуття комічного у дитини старшого дошкільного віку.

У третьому розділі – „**Експериментальна перевірка педагогічних умов виховання почуття комічного у старших дошкільників**” – обґрунтовано педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників; розкрито зміст і методику формульованого етапу дослідження; представлено результати дослідно-експериментальної роботи.

Аналіз джерельної бази та реального стану досліджуваної проблеми дав змогу визначити *педагогічні умови* виховання почуття комічного у старших дошкільників: підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до проведення відповідної виховної роботи з дітьми та співробітництва в цьому процесі з їхніми батьками; розроблення та запровадження в практику виховної роботи ДНЗ змістового та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на підвищення рівнів вихованості почуття комічного у старших дошкільників за всіма його структурними компонентами; підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ для досягнення узгодженості впливів сім'ї і дошкільної установи у вихованні почуття комічного у старших дошкільників.

Формувальний етап експерименту проводився у ДНЗ № 59, 32 м. Чернігова, ДНЗ № 6 м. Славутича Київської області, ДНЗ № 4 смт. Городні Чернігівської області.

Важливість *підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до проведення відповідної виховної роботи з дітьми та співробітництва в цьому процесі з їхніми батьками* зумовлювалася тим, що саме вихователь є головним організатором педагогічного процесу, від нього значною мірою залежить розвиток особистості старшого дошкільника, формування його пізнавальних процесів, емоційно-почуттєвої сфери.

Означена умова реалізувалася в межах розробленої нами програми семінару для вихователів ДНЗ „Виховання почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку”, яка спрямовувалася на ознайомлення учасників із сутністю комічного та особливостями його прояву; розкриття важливості виховання почуття комічного у дитини старшого дошкільного віку, а також зі змістом, формами і методами проведення відповідної виховної роботи; висвітлення ролі сім’ї у вихованні почуття комічного у старших дошкільників та основних напрямів співробітництва з батьками для оптимізації цієї діяльності. Поряд з опрацюванням теоретичних питань, вихователі залучалися до різних видів практичної роботи (проведення педагогічної діагностики, розроблення сценаріїв виховної роботи з дітьми та співробітництва з їхніми батьками, обговорення проблемних ситуацій, дискусії, обмін досвідом у межах заявленої проблематики тощо).

Змістове та організаційно-методичне забезпечення виховання у старших дошкільників почуття комічного розроблялося в рамках програми „Сміхограй”, яка охоплювала сукупність тематичних занять й орієнтувалася на оволодіння дітьми знань про належні та суперечливі зв’язки між об’єктами та явищами навколишньої дійсності, способи вербальної і візуальної реакції на комічне, формування уявлень про пряме й переносне значення слів і виразів; розвиток емоційного ставлення до смішного, адекватної почуттєвої реакції на нього, виховання прагнення відчувати і самостійно створювати комічне; формування вмінь бачити невідповідності, суперечності в реальних та уявних об’єктах і явищах, здатності генерувати власне комічне, користуючись виразними засобами (жести, міміка, інтонація).

Програма реалізовувалася за допомогою таких форм і методів, як: етичні бесіди, вправи, читання та обговорення гумористичних віршів, оповідань, казок, виконання творчих завдань (розповідь від першої особи або від імені інших персонажів того чи іншого літературного твору; групове розповідання казки; переказ відомої казки/оповідання і придумування до них продовження; групове творення казки; групове малювання і розповідання намальованої казки; придумування казки чи розповіді за участі улюблених іграшок; перенесення героїв знайомих творів у нові обставини, зміна ситуацій у знайомих творах), методи казкотерапії (розповідання казки по колу, калькування – написання нової казки з персонажами прочитаної, пригадування, в яких ще казках живе певний казковий персонаж); розпізнання та творення абракадабри, небилиць, нісенітниць.

Широкого використання набули різні за змістом види ігрової діяльності („Перестрілка компліментами”, „Жовтогарячі окуляри”, „Сміятися чи не сміятися”, „Неуважний художник”, „Якби”, „За двома зайцями”, „Склади зі слів нісенітницю”, „Навпаки”, „Чарівництва для Завидющенка Севи”, „Кумедні фантастичні міні-історії”, „Засобакали гавки”, „Нові смішні назви знайомих слів”, „Іноземці”, „Уточнення”, „Невідповідності”, „Створення жартівливих (абсурдних) прикмет”, „Кумедна назва казки”), змагання, конкурси, жартівливі тести, виготовлення смішних поробок, кумедні пояснення відомих явищ і предметів.

Старші дошкільники залучалися до складання альбому „Німе кіно”, створення „Куточків сміхотворчості” та словничка смішних виразів, епізодів з літературних творів тощо.

Необхідність *підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ для досягнення узгодженості впливів сім'ї і дошкільної установи у вихованні почуття комічного у старших дошкільників* зумовлювалася тим, що сім'я і дошкільний навчальний заклад пов'язані вимогами наступності, що забезпечує безперервність виховних впливів. Запровадження співробітництва сім'ї і ДНЗ створює сприятливі умови для реалізації єдиних вимог щодо формування і розвитку кожної дитини як суб'єкта власних відносин і свідомої самодіяльності.

За своєю сутністю співробітництво ДНЗ з батьками вихованців може бути визначене як процес, що передбачає рівність партнерів, шанобливе взаємовідношення сторін взаємодії з урахуванням індивідуальних можливостей одна одної. Співробітництво орієнтоване не лише на взаємні дії, а й на вияв взаєморозуміння, взаємодовіри, взаємопізнання, взаємовпливу.

Залучення батьків до співробітництва з вихователями відбувалося в межах програми „Підвищення педагогічної культури батьків як засобу виховання почуття комічного дитини старшого шкільного віку”. Програма спрямовувалася на ознайомлення батьків із сутністю почуття комічного, особливостями його виховання у дітей старшого дошкільного віку; змістом і методикою виховання почуття комічного в умовах дошкільного навчального закладу; впливом сім'ї на виховання почуття комічного дітей старшого дошкільного віку; особливостями використання літературних творів для виховання у дитини почуття комічного; методами і прийомами допомоги дитині у творенні комічного; можливими напрямками співробітництва батьків із вихователями дитячого садка у вихованні старших дошкільників.

В основу роботи з батьками поклалися принципи: *узгодження дій* (узгодження виховних цілей і завдань, позицій обох сторін, доцільний розподіл обов'язків і відповідальності; усвідомлення кожним суб'єктом співробітництва функцій інших суб'єктів цього процесу, змісту їхньої діяльності, чітке уявлення кожним учасником своєї ролі і свого внеску в загальну справу); *гуманізму* (визнання гідності іншого, толерантність до думки іншого, уважне ставлення учасників співробітництва один до одного; вміння педагога не лише навчати батьків, а й самому вчитися у них); *відкритості* (відкритість вихователя стосовно сім'ї, перетворення задекларованих цінностей на цінності, що об'єднують досвід усіх дорослих, які входять до єдиного педагогічного середовища; готовність

педагога не лише позитивно сприймати батьківську ініціативу, а й заохочувати їх до прояву творчості); *індивідуального підходу до кожної сім'ї* (урахування загальної і педагогічної культури батьків, сімейних традицій, складу сім'ї, особливостей батьківсько-дитячих взаємин тощо); *доцільності форм і методів співробітництва сім'ї та ДНЗ* (добір форм і методів, зважаючи на культурні, соціально-економічні, соціально-психологічні умови, ціннісні орієнтації батьків, можливості дошкільного навчального закладу; надання переваги тим, що ґрунтуються на діалоговому спілкуванні, передбачають міжособистісну взаємодію, сприяють досягненню взаєморозуміння, співпереживання, зустрічі).

Співробітництво ДНЗ і сім'ї реалізовувалося шляхом запровадження як традиційних (колективні, групові, індивідуальні), так й інноваційних форм роботи з батьками, які вибудовувалися на діалозі, передбачали обмін досвідом сімейного виховання, забезпечували становлення всіх учасників (батьків, дітей, вихователів) як суб'єктів педагогічного процесу. Ефективність довели створення бібліотечки з гумористичних літературних творів, драматизація літературних творів для дітей, жартівливі естафети („Тато може все, що завгодно”, „Одягання всліпу”, „Ці загадкові батьки”), конкурси („Смішна історія”), „домашні завдання”.

На контрольному етапі педагогічного експерименту проаналізовано кількісні значення рівнів вихованості почуття комічного у старших дошкільників контрольної та експериментальної груп; встановлено відповідну динаміку показників (див. табл.).

Таблиця

Рівні вихованості почуття комічного у старших дошкільників ЕГ та КГ до і після завершення формувального етапу експерименту

Рівні	Експериментальна група				Динаміка, %	Контрольна група				Динаміка, %
	До формування етапу експерим.		Після формування етапу експерим.			До формування етапу експерим.		Після формування етапу експерим.		
	Абс. числа	%	Абс. числа	%		Абс. числа	%	Абс. числа	%	
Високий	9	8,7	12	11,7	+3,0	9	9,1	9	9,1	0
Оптимальний	14	13,5	23	22,3	+8,8	13	13,3	14	14,2	+0,9
Середній	44	42,7	48	46,6	+3,9	40	40,8	41	41,8	+1,0
Низький	36	35,1	20	19,4	-15,7	36	36,8	34	34,9	-1,9

Результати таблиці засвідчують, що в експериментальній групі зафіксовані позитивні зміни за всіма структурними компонентами вихованості почуття комічного у старших дошкільників: високий рівень збільшився на 3,0 %; оптимальний – на 8,8 %; середній – на 3,9 %; низький зменшився на 15,7 %. Натомість, контрольна група показала нижчі результати: високий рівень

залишився без змін; оптимальний рівень збільшився на 0,9 %; середній рівень – на 1,0 %; низький рівень зменшився на 1,9 %.

Вірогідність результатів дослідно-експериментальної роботи підтверджена за допомогою критерію Пірсона (χ^2). Встановлено, що відмінності у рівнях вихованості почуття комічного у старших дошкільників в експериментальній і контрольній групах не випадкові, а є наслідком впровадження відповідних педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування і практичне вирішення актуального питання виховання почуття комічного у старших дошкільників, що знайшло відображення у визначенні та апробації педагогічних умов, форм і методів роботи. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. За результатами аналізу наукових джерел встановлено багатоманітність підходів до трактування та інтерпретації комічного. Незважаючи на наявність численних теорій комічного, дослідники одностайні у співвіднесенні цієї категорії з виявленням і відображенням соціально значущих суперечностей дійсності крізь призму критичного, переважно емоційно-позитивного до них ставлення з позиції естетичного ідеалу. Комізм виявляється як результат контрасту, протистояння потворного – прекрасному, нікчемного – піднесеному, безглузлого – такому, що наділене здоровим глуздом. Комічне відображає невідповідність між змістом явища та його формою, важливістю дії та недосконалістю її результату, обраною метою і непридатним засобом її досягнення; це контрастне відхилення від норми, що зумовлює виникнення комічного ефекту.

Установлено відмінність між поняттями „комічне” та „смішне”: комічне на відміну від смішного може, співвідносячись із трагічним, прекрасним, піднесеним, виявляти себе явно або приховано, володіючи при цьому власними способами такого виявлення; смішне має свої межі, воно більшою мірою пов'язане з певною подією, випадком, епізодом, конкретною ситуацією. Поєднання комічного із симпатією зумовлює його перетворення на почуття гумору, тоді як наявність у ньому негативних емоцій приводить до наповнення його сатиричним змістом. Сатира і гумор як типи або форми комічної суперечності різняться тим, що в гуморі норма і відхилення від неї є очевидними, тоді як у сатирі – прихованими.

2. На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу досліджуваної проблеми встановлено, що почуття комічного свідчить про зародження внутрішньої самостійності особистості, оцінного ставлення, оптимістичного сприйняття життя, довілля, явищ, процесів, відносин.

Почуття комічного – це властивість особистості бачити і розуміти невідповідності між діалектичними категоріями (змістом і формою, причиною і наслідком, обставинами і ситуацією тощо), емоційно-позитивно реагувати на них за допомогою вербальних та невербальних проявів. Його виховання сприяє

формуванню в дитини позитивного, оптимістичного світобачення, активної життєвої позиції, розвиває кмітливість, гнучкість та критичність мислення, спостережливість, збагачує уяву.

Уточнено сутність вихованості почуття комічного у старших дошкільників як інтегративного розумово-емоційного утворення, що ґрунтується на уявленнях про мовленнєві прийоми створення неусталених, неординарних суджень, що викликають в інших позитивні переживання (сміх, захопленість, піднесеність), а також на творчих уміннях генерувати власне комічне за допомогою вербальних і невербальних засобів.

3. Схарактеризовано структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий), критерії (знання про сутність комічного; комічні емоційні ставлення; поведінково-комічні вміння), показники (знання про належні та суперечливі зв'язки між об'єктами та явищами навколишньої дійсності, способи вербальної і візуальної реакції на комічне; уявлення про багатозначність слів і виразів та їх пряме й переносне значення, уявлення про основні прийоми створення комічного; емоційне відображення смішного, реакція на нього з позиції оптимістичного світобачення; прагнення відчувати, викликати в інших почуття комічного, самостійно створювати комічне; вміння встановлювати невідповідності, суперечності в реальних і уявних об'єктах та явищах, здатність генерувати власне комічне, користуючись виразними засобами).

Виявлено рівні (високий, оптимальний, середній, низький) вихованості почуття комічного у старших дошкільників.

4. Визначено та апробовано педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників: підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до проведення відповідної виховної роботи з дітьми та співробітництва в цьому процесі з їхніми батьками; розроблення та запровадження в практику виховної роботи ДНЗ змістового та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на підвищення рівнів вихованості у старших дошкільників почуття комічного за всіма його структурними компонентами; підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ як засобу досягнення узгодженості впливів сім'ї і дошкільної установи щодо виховання у старших дошкільників почуття комічного.

Реалізація першої педагогічної умови забезпечувалася шляхом запровадження розробленої автором програми семінару для вихователів „Виховання почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку”, яка спрямовувалася на розкриття сутності комічного та важливості його виховання у старших дошкільників; ознайомлення зі змістом, формами і методами проведення відповідної виховної роботи; обґрунтуванням ролі сім'ї у вихованні в дитини старшого дошкільного віку почуття комічного, необхідності співробітництва з батьками щодо цього питання, ознайомлення з напрямками, формами і методами його належної реалізації. Велика увага приділялася залученню вихователів до різних видів практичної роботи, найбільш ефективними серед яких виявилися: добір діагностичних методик і проведення педагогічної діагностики, розроблення сценаріїв виховної роботи з дітьми та співробітництва з їхніми батьками,

обговорення проблемних ситуацій, обмін досвідом у межах заявленої проблематики тощо.

Змістове та організаційно-методичне забезпечення виховання у старших дошкільників почуття комічного представлено програмою „Сміхограй”, запровадження якої передбачало розширення і поглиблення уявлень дітей щодо належного та суперечливого в об’єктах та явищах довкілля, можливих прийомів створення комічного ефекту, ознайомлення з багатозначністю слів і виразів; розвиток адекватного емоційно-позитивного ставлення до смішного, бажання творити комічне завдяки оволодінню відповідними вербальними та невербальними засобами.

Найоптимальнішими формами і методами виховання у старших дошкільників почуття комічного виявилися: етичні бесіди; різноманітні вправи; читання та обговорення гумористичних віршів, оповідань, казок; ігри; творчі завдання; жартівливі змагання; конкурси та тести; виготовлення смішних поробок; кумедні пояснення відомих явищ і предметів тощо.

Підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ забезпечувалися за допомогою розробленої програми „Підвищення педагогічної культури батьків з проблеми виховання почуття комічного дитини старшого дошкільного віку”. Означена програма охоплювала питання, пов’язані з розкриттям сутності почуття комічного, обґрунтуванням важливості та способів його виховання у дітей в умовах сім’ї; ознайомленням зі змістом відповідної роботи в дошкільних навчальних закладах; оволодінням батьками способами використання різних мистецьких жанрів для виховання у дитини почуття комічного, надання їй допомоги у творенні власного комічного; орієнтацією батьків на співробітництво з вихователями дитячого садка для підвищення ефективності виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Свою ефективність у роботі з батьками довели: бесіди; дискусії; тренінги; драматизація літературних творів для дітей; спільні зі старшими дошкільниками вікторини і конкурси; „домашні завдання”; педагогічно доцільне вирішення завдань, проблемних ситуацій; гуморина; створення групової бібліотеки з гумористичних віршів, казок, оповідань; поповнення альбому „Говорять діти” комічними висловами своєї дитини; підтримання сімейної традиції щоденного читання дитині комічних творів.

Загальна динаміка рівнів вихованості почуття комічного у старших дошкільників експериментальної групи від початку формувального етапу експерименту до його завершення засвідчила помітне збільшення числа дітей, які виявили високий, оптимальний і середній рівні цієї вихованості, та зменшення кількості респондентів, які, за результатами констатувального етапу експерименту, належали до низького рівня. У контрольній групі суттєвих позитивних зрушень у рівнях вихованості почуття комічного старших дошкільників від початку формувального етапу експерименту до його завершення не зафіксовано.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. *Подальшого вивчення потребують:* питання дослідження особливостей виховання почуття комічного в різних вікових групах; використання комічного

для естетичного виховання старших дошкільників, формування у них ціннісного ставлення до іншої людини. *Рекомендовано* запровадити програму „Сміхограй” у виховний процес дошкільних навчальних закладів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Валентьєва Т. І. Виховання почуття комічного старших дошкільників / Т. І. Валентьєва // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 27. – С. 62–66.

2. Валентьєва Т. І. Казка як засіб виховання творчої особистості старшого дошкільника / Т. І. Валентьєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів : ЧДПУ, 2009. – Вип. 71. – С. 104–109.

3. Валентьєва Т. І. Почуття комічного та його структурні компоненти / Т. І. Валентьєва // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – Умань, 2009. – Вип. 30. – С. 123–129.

4. Валентьєва Т. І. Особливості комічного у літературному мистецтві та його роль в інтелектуальному розвитку старших дошкільників / Т. І. Валентьєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – Вип. 79. – С. 131–135.

5. Валентьєва Т. І. Стан вихованості почуття комічного у старших дошкільників та молодших школярів / Т. І. Валентьєва // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2011. – Вип. 1(44). – С. 38–42.

6. Валентьєва Т. І. Сутність, мета, принципи і форми співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників / Т. І. Валентьєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 121–128.

7. Валентьєва Т. И. Воспитание чувства комического: результаты формирующего эксперимента / Т. И. Валентьєва // Известия Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины. – 2014. – № 2 (83). – С. 28–35.

Методичний посібник

8. Валентьєва Т. І. Виховання почуття комічного у старших дошкільників : метод. посібник / Т. І. Валентьєва. – Чернігів : ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2013. – 56 с.

Збірники матеріалів науково-практичних конференцій

9. Валентьєва Т. І. Вплив батьків на виховання почуття комічного старших дошкільників / Т. І. Валентьєва // Актуальные проблемы современных

социальных и гуманитарных наук : материалы третьей междунар. науч.-практ. конф. (Перьм, 26–28 апреля 2013 г.) ; в 4 ч. Педагогика / Перм. гос. нац. исслед. ун-т. Пермь, 2013. – Ч. 4, кн. 1. – С. 47–53.

10. Валентьева Т. І. Дослідження готовності педагогів до виховання почуття комічного у дітей 5–6 років / Т. І. Валентьева // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць. – Житомир : Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, 2012. – С. 457–463.

АНОТАЦІЇ

Валентьева Т. І. Виховання почуття комічного у старших дошкільників. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена актуальній проблемі виховання почуття комічного у старших дошкільників.

На основі аналізу наукової літератури з'ясовано стан розробленості проблеми виховання почуття комічного у старших дошкільників. Розкрито сутність почуття комічного та уточнено зміст вихованості почуття комічного у старших дошкільників. Схарактеризовано структурні компоненти, критерії, показники та виявлено рівні вихованості почуття комічного у старших дошкільників.

Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови виховання почуття комічного у старших дошкільників (підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до проведення відповідної виховної роботи з дітьми та співробітництва в цьому процесі з їхніми батьками; розроблення та запровадження в практику виховної роботи ДНЗ змістового та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на підвищення рівнів вихованості у старших дошкільників почуття комічного за всіма його структурними компонентами; підвищення педагогічної культури батьків і залучення їх до співробітництва з вихователями ДНЗ як засобу досягнення узгодженості впливів сім'ї і дошкільної установи щодо виховання у старших дошкільників почуття комічного).

Ключові слова: виховання, почуття комічного, старші дошкільники, педагогічні умови, зміст, форми і методи.

Валентьева Т. И. Воспитание чувства комического у старших дошкольников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме воспитания чувства комического у старших дошкольников.

В результате анализа научной литературы установлено, что комическое соотносится с отображением социально значимых противоречий действительности через призму критического, преимущественно эмоционально-положительного к ним отношения с позиции эстетического идеала. Комизм отображает несоответствие между содержанием явления и его формой, важностью действия и несовершенством его результата, выбранной целью и недопустимым средством ее достижения; это контрастное отклонение от нормы, которое порождает комический эффект.

Раскрыта сущность чувства комического, которое обеспечивает формирование оптимистического взгляда на мир, характерные для него явления, процессы, отношения, оценочного отношения, внутренней самостоятельности.

Уточнена сущность понятия „воспитанность чувства комического у старших дошкольников” как интегративного умственно-эмоционального образования, которое основывается на знаниях о речевых приёмах создания нетрадиционных суждений, которые вызывают у других положительные переживания, а также на творческих умениях генерировать собственно комическое с помощью вербальных и невербальных способов.

Охарактеризованы структурные компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий), критерии, показатели и определены уровни (высокий, оптимальный, средний, низкий) воспитанности чувства комического у старших дошкольников.

Определены и апробированы педагогические условия воспитания чувства комического у старших дошкольников: подготовка воспитателей дошкольных учебных заведений к проведению соответствующей воспитательной работы с детьми и сотрудничеству в этом процессе с их родителями; разработка и внедрение в практику воспитательной работы ДУЗ содержательного и организационно-методического обеспечения, ориентированного на повышение уровней воспитанности у старших дошкольников чувства комического по всем его структурным компонентам; повышение педагогической культуры родителей и привлечение их к сотрудничеству с воспитателями ДУЗ как средству достижения согласованности влияния семьи и дошкольного заведения на воспитание у старших дошкольников чувства комического.

Разработана программа семинара для воспитателей „Воспитание чувства комического у детей старшего дошкольного возраста”, направленная на раскрытие сущности комического и обоснование необходимости его воспитания у старших дошкольников; ознакомление с содержанием, формами и методами проведения соответствующей воспитательной работы; обоснование роли семьи в воспитании у ребенка старшего дошкольного возраста чувства комического, необходимости сотрудничества с родителями по этому вопросу, ознакомление с направлениями, формами и методами его эффективной реализации.

Содержательное и организационно-методическое обеспечение воспитания у старших дошкольников чувства комического представлено в виде программы „Смехограй”, которая предусматривает овладение детьми знаниями о надлежащих и противоречивых связях между объектами и явлениями окружающего мира, формирование у них представлений о наиболее простых

приемах создания комического эффекта, о прямом и переносном значении многозначных слов и выражений; развитие эмоционально-позитивного отношения к смешному, адекватной эмоциональной реакции на него, желания чувствовать и самостоятельно создавать комическое; формирование представлений о несоответствиях, противоречиях в реальных и придуманных объектах и явлениях, способности создавать собственное комическое, используя выразительные средства (жесты, мимика, интонация, речевые приемы создания комического эффекта).

Повышение педагогической культуры родителей обеспечивалось внедрением авторской программы „Повышение педагогической культуры родителей по проблеме воспитания чувства комического у ребенка старшего дошкольного возраста”, ориентированной на: раскрытие сущности чувства комического и особенностей его воспитания у старших дошкольников; ознакомление с содержанием и методикой экспериментальной работы; акцентирование внимания родителей на роли семьи в воспитании чувства комического у ребенка старшего дошкольного возраста; способах использования различных жанров искусства для воспитания у ребенка чувства комического; методах и приемах оказания родителями помощи ребенку в создании комического.

Ключевые слова: воспитание, чувство комического, старшие дошкольники, педагогические условия, содержание, формы и методы.

T. I. Valentieva. Education of Comical Sense in Senior Preschool Children. – Printed as manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

Dissertation is dedicated to the urgent problem of education of senior preschool children's comical sense. On the basis of analysis of scientific literature, the research state of the problem under consideration is found out. The essence of comical sense is exposed, and the content of comical sense in senior preschool children is specified. The structural components, criteria, indices are described, the levels of comical sense of senior preschool children are defined. Pedagogical terms for education of senior preschool children's comical sense are determined and experimentally tested (training of preschool educational institution educators to the corresponding work with children and cooperation in this process with their parents; development and introduction into the practice of educational work of the content and organizational-methodic provision oriented to increasing the levels of senior preschool children's comical sense; increase of pedagogical culture of parents and their involvement into cooperation with preschool educational institutions educators as a means of concordance of the influences of family and the preschool educational institution in educating comical sense in senior preschoolers.

Keywords: education, comical sense, senior preschool children, pedagogical terms, content, forms and methods.